

ŞİİRDE AHENK UNSURLARI - 1

ŞİİRDE AHENK (SES VE RİTİM)

- Şiirde ahenk, seslerin kulağa hoş gelmesiyle ortaya çıkan bir özelliktir.
- Şiirde ahenk; **redif**, **uyak**, **aliterasyon**, **asonans**, **iç uyak**, **sözcük ya da söz öbeği tekrarı** gibi unsurlarla ortaya çıkar.

Redif

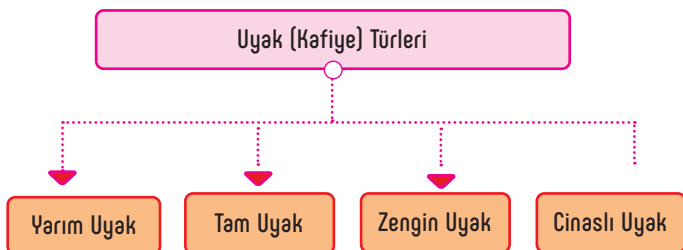
- Dize sonlarında **anlamları** ve **görevleri aynı** olan eklerin, sözcük ve sözcük gruplarının tekrar edilmesidir.
- Bir gönülü yaptın ise
Er eteğin tuttun ise
Bir kez hayır ettin ise
Binde bir ise az değil

Bu dizelerde görülen geçmiş zaman ekleri **(-tı, -tu, -ti)** ve 2. tekil şahıs eki **(-n)** ek hâlinde rediftir. Dizelerdeki **"ise"** sözcükleri sözcük hâlinde rediftir.

- ▶ Orada tattım gökyüzünden en derin boşluğu
İçimde, bakarken düşen yıldızların sarhoşluğu
- ▶ Hüznü bir zevk edinenler yaşıyorlar burada
Kaldım onlarla bütün gün bu güzel rüyada
- ▶ Aşkın sihirli şarkısı yüzlerce dilededir
İspanya neş'esiyle bu akşam bu zilededir
- ▶ Birak, dağ başları, toz-duman olsun
Kırılsın kadehler, plaklar sussun
Muhabbet kuşları kafesten uçsun
Hüznümü yaşıyorum, dokunma şimdi
- ▶ Birakın bir daha âşık olayım
Birakın erken öleyim

Uyak (Kafiye)

- İki ya da daha çok dize arasındaki **yazılışları aynı, anlamları ve görevleri farklı** olan eklerin, sözcük ve söz gruplarının benzerliğidir.
- Uyak, genellikle dize sonlarında ve sözcüklerin köklerinde aranır.
- Dize sonlarında benzeyen seslerin sayısına göre dört çeşit uyak vardır.

Yarım Uyak

- Anlamları ve görevleri birbirinden farklı **tek ses** -genellikle sessiz harf- benzerliğine dayanan uyak (kafiye) türüdür.
- Yürüyordum benzersizdi sokakta yapılar
Pencerelerde durmaksızın vızıldayan arılar

Bu dizelerde **"yapılar"** ve **"arılar"** sözcüklerindeki **"-lar"** ekleri aynı görev ve anlamda oldukları için redif; **"-ı"** sesleri yazılışça aynı ancak görev yönünden farklı oldukları için **yarım uyaktır**.

- ▶ Giderim ilinizden
Su içmem gölünüzden
- ▶ Bilmem, belki bana öyle gelirdi
Ben, o sevdadan can atan deli
- ▶ Seninle baş başaydık aşkım, kaç kez
Nice bin pencerede, nice kış yaz

Tam Uyak

- Anlamları ve görevleri birbirinden farklı **iki ses** -genellikle bir sesli ile bir sessiz harf- benzerliğine dayanan uyak türüdür.
- Böyle yalçın dağlarda sessiz dolaşanlar kim
Köyler, ufka dizilen tozlanmış birer resim

Bu dizelerde **"kim"** ve **"resim"** sözcüklerindeki **"-im"**, kelime köklerinde yer aldıkları için ve iki ses benzeşmesi olduğu için **tam uyaktır**.

- ▶ Sesler çıkmadan söner paslı çingiraklarda
Yassı tabanlarını sürükler bir kenarda
- ▶ Günle birlikte erir uyuklayan mor dağlar
Ekilmemiş tarlalar, çalı bitiren bağlar
- ▶ Sesim odaya giren bir serçe kadar ürkek
Ellerim, açık kalan panjuru gösterecek

Zengin Uyak

- Anlamları ve görevleri birbirinden farklı **üç ya da daha çok ses** benzerliğine dayanan uyak türüdür.
- Her yerde hatıran var her şey seninle dolu
Her şeyde senin izin bu yol aşkımın yolu

Bu dizelerde **"dolu"** ve **"yolu"** sözcüklerindeki **"-olu"** sesleri yazılışça aynı ancak görev yönünden farklı oldukları için ve ikiden fazla ses benzerliği olduğu için **zengin uyaktır**.

- ▶ Bu topraklar ecdadımın ocağı
Evim, köyüm hep bu yerin bucağı
- ▶ Gözlerin mahmur olurmuş her zaman
Pek yamansın, pek yamansın, pek yaman
- ▶ Bin bahçeli beldemizi yâd ellere bıraktık
Gölgesinde barınacak tek ağacımız yok artık

Dize sonunda, en az üç sestten meydana gelen sözcüğün başka bir dize sonundaki sözcüğün içinde geçmesiyle oluşan ses benzerliğine “**tunç uyak**” denilmektedir. Tunç uyak, zengin uyağın bir türü olarak kabul edilir.

- Gördükleri rüya, ezeli bahçedir **aşka**
Her mevsimi bir yaz ve esen rüzgârı **başka**

Bu dizelerde “**aşka**” sözcüğü alttaki dizedeki “**başka**” sözcüğünün içinde geçmiş ve ikiden fazla ses benzerliği olduğu için “**tunç uyak**” oluşturmuştur.

- Ben böyle olacak adam **değildim**
Yalnız kalacak adam **değildim**
Neylersin: rüzgâr sertçe esti, **eğildim**
Hüznümü yaşıyorum, dokunma şimdi
- Yol verin, geçeyim dumanlı **dağlar**
Dağların ardında nazlı yâr **ağlar**

Cinaslı Uyak

- Anlamları ayrı, yazılış ve söylenişleri aynı olan sözcük ve söz öbeklerinin benzerliğine dayanan uyak türüdür.
- Çekilir denizlerden **ağlar**
Güneşle başlar bir tatlı telaş
Güler balıkçılar, balıklar **ağlar**
Hüzün ve neşe sarmaş dolaş

Bu dizelerde “**ağlar**” sözcükleri birinci dizede “balık tutmaya yarayan örgülü ipler”, üçüncü dizede ise “ağlamak” eylemi anlamını vermektedir. Dolayısıyla yazılış ve söylenişleri aynı, anlamları farklı olan bu sözcükler **cinaslı uyak** oluşturmuştur.

- Üftadelerle gerçi o mah senli **benlidir**
Benlik ederse de yakışır çifte **benlidir**
- Gül ermiş de gülermiş
Gül dalında **gülermiş**
Dünyada tek murada
Bülbül ile **gül ermiş**

Kafiye Düzenleri

Kafiyelerin diziliş özelliğine kafiye düzeni (kafiye şeması/ kafiye örgüsü) adı verilir. Kafiye düzeni belirlenirken aynı seslerden oluşan benzerlikler aynı harfle gösterilir.

Düz Uyak

- **Birinci ile ikinci** dizenin; **üçüncü ile dördüncü** dizenin ya da ikiden fazla dizenin kendi arasında uyaklı olmasıdır.
- Dört dizenin kendi arasında uyaklı olduğu şiirlerde de düz uyak düzeni vardır.
- Geçti cananın firakı **canıma** a
Tîr-i cevri gibi girdi **kanıma** a
Nâleden bir kimse gelmez **yanıma** a
Söyle ey bâd-ı sabâ cana**nıma** a
- Gözlerinde aksi bir derin **hiçin** a
Kanadın yayılmış, çırpınmak **için** a
Bu kış yolculuk var, diyorsa **için** a
Beni de beraber al anneciğim x
- Eliyor dört yana sakın bir **günü** a
Bir rüyadan arta kalmanın **hüznü** a
İçinde gülüyor bana derinden **b**
Yüzlerce çeşmenin serinliğinden **b**

Çapraz Uyak

- **Birinci ile üçüncü** dizenin; **ikinci ile dördüncü** dizenin kendi arasında uyaklı olduğu şiirlerdir.
- Bir ağızdan çalınan düdükler, kalın kalın a
Boşlukta tos vuracak nokta arayan **çığlık** b
Koşup, yılanlar gibi üzerinden suların a
Arıyor tekнемiz oturacak bir **sıgılık** b
- Kafesli evlerde ağlar çocuklar a
Odalarda akşam olurken henüz b
O zaman gözümün önünde parlar a
Buruşuk buruşuk, ağlayan bir yüz b
- Güneş çekildi **demin** a
Doğdu bir **renk akşamı** b
Bu bütün günlerimin a
İçime **denk akşamı** b

Sarma (Sarmal) Uyak

- **Birinci ile dördüncü** dizenin, **ikinci ile üçüncü** dizenin kendi arasında uyaklı olduğu şiirlerdir.
- Nihayetsiz çöllerin üstünden hep beraber a
Geçerken bulmadılar ne bir ot ne bir yosun b
Ürkmeden su içsinler yavaşça, susun, susun b
Bir sebile döküldü bembeyaz güvercinler a

- Biliyorum gölgede senin uyuduğunu a
Bir deniz mağarası kadar kuytu ve serin b
Nazların âleminde yumulmuş kirpiklerin b
Yüzünde bir tebessüm bu ağır öğle sonu a
- Ruhumu bu çarmıha kendi ellerimle gerdim a
Bir nebi ızdırabı kaynıyor her yerimde b
Ölüm, siyah bir tütsü yakıyor gözlerimde b
Aldığım her nefesi son nefes gibi verdim a

Mani Tipi Uyak

- I, II ve IV. dizelerin birbiriyle kafiyeli olduğu şiirlerde görülür.
 - Suya bulgur ezerim a
Hem ezer hem süzerim a
Ben yârimin derdinden b
Deli olmuş gezerim a
- Dam kapısı açıldı a
İnci boncuk saçıldı a
Yâr kapıdan girince b
Gözüm gönlüm açıldı a

Örüşük Uyak

- Üç dizeli bentlerde kullanılan kafiye düzenidir. Her üçlükte birinci ve üçüncü dizeler kendi arasında uyaklıdır. İkinci üçlükten itibaren her üçlükte birinci ve üçüncü dizeler bir üstteki üçlüğün orta dizesiyle kafiyeli olur. Terza-rima nazım biçiminin uyak düzenidir.
- Anıyordum baharı çırpınarak a
Düştü bir gölge şey avuçlarıma b
Baktım: Ölmüş, zavallı bir yaprak a
- Ey hazan, artık intikam alma b
Şimdi zulmetleriyle haykıracak c
Sana hüsrân bakışlı sema b
- Bu hazan belli, çok fidan kıracak c
Örtecek dallarıyla yollarımı d
Sen fakat söyle ey güzel yaprak c
- Söyle çehren kadar ölüm sarı mı d

ÖRNEK

Aşağıdakilerin hangisinde tam uyak vardır?

- A) Çiğdemin menekşen kokar
Güzeller göğsüne takar
- B) Kuş olsam gezsem havayı
Arayıp bulsam yuvayı
- C) Geldim o dost ilinden
Koka koka gülünden
- D) Birin bilir binin bilmez
Bu dünya kimseye kalmaz
- E) Arı vardır uçup gezer
Teni tenden seçip gezer

ÖSYM Sorusu

ÖRNEK

Aşağıdaki dizelerin hangisinde zengin kafiye kullanılmıştır?

- A) Ağaçlar kökünden kopacak gibi
Bir türlü dinmiyor başlayan tipi
- B) Çınla ey coşkun deniz, kayalıklarda çınla!
Sar bütün kumsalları o dolaşık saçınla
- C) Kardır yağın üstümüze geceden
Yağmurlu, karanlık bir düşünceden
- D) Dağlar, omuz omuza yaslanan dağlar
Sular karınca paslanan dağlar
- E) Kervan yürür peşi sıra düşemem
Yıldız akar uçsam da yetişemem

ÖSYM Sorusu